

Tre husmannsplasser under Blakstad hovedgård.

Litt om plassene og folkene som
har bodd der de siste 100 år.

Husmannstue i Eidbråten slik jeg tror den så ut

Vilhelm Kjelsvik

Tre husmannsplasser under Blakstad hovedgård.

Litt om plassene og folkene som har bodd der de siste 100 år.

På østsiden av Vardeåsen, mellom Bondivannet og Gjellumvannet, ligger i dag tre småbruk som alle var husmannsplasser under Blakstad helt til 1909.

Den ene av plassene, Eidbråten, som har sitt navn etter eidet mellom Bondi- og Gjellumvannet, ligger like ved Gamle Røykenvegen og med jorder på begge sider av vegen. Den opprinnelige størrelsen var ca. 17 mål, mens den nå er på ca 14 mål. Av disse 14 mål er nesten halvdelen som ligger på nedsiden av vegen, middels god jord, mens resten er tørre grusbakker med fjellrabber hist og her.

Litt lenger mot vest, men inntil Eidbråten, ligger Rabakken. Alle jordene vender mot sør, men halvparten er bare tørre og grunne grusbakker her også, og kanskje enda dårligere enn i Eidbråten. Størrelsen er på ca. 20 mål, men av dette er ikke alt oppdyrket.

I helningen ned mot Eiddalen ligger den tredje plassen, Kodalen. Her er jorda noe bedre over det hele, men jordene heller sterkt så driften blir vanskelig. Videre heller de mot vest, sola slipper derfor ikke til så svært lenge, og om ettermiddagen kaster Vardeåsen sin skygge over stedet. Kodalen strekker seg nesten ned til jernbanen og er på ca. 18 mål med bergknatter og myrhull.

Utenom disse tre plassene hvor det bor folk i dag, ligger det to nedlagte plasser like i nærheten. Det er Nordal, som ligger nord for Kodalen, og Lille Eid som ligger to hundre meter lenger sør. På disse plassene er det i dag bare grunnmurene som viser at det en gang har bodd folk her. Jordene er helt tilgrodd med skog og kratt for det er over 70 år siden plassene ble forlatt.

Alderen på disse husmannsplassene er uviss, men de er svært gamle. Det er blitt meg fortalt at de skal være over 400 år gamle, og til det kan bare sies at det er stor sannsynlighet for at det er riktig for de eldste av plassene. Det tidligste jeg med sikkerhet kan si at det har bodd folk på plassene er i 1806. Da bodde det en husmann i Kodalen ved navn Hans Jensen Kodalen, og i Nordal en som het Hans Pedersen Nordal.

Senere vet jeg ikke noe sikkert før etter 1860. Da bodde det en husmann som hette Nils Skjæret i Eidbråten, og etter han kom det en mann som hadde flyttet fra Hallingdal. Han hette Petter Baltzersen og var husmann under Blakstad fra ca. 1868. Han arbeidet på hovedbølet fra klokka 5 om morgenen til 7-8 om kvelden for en beskjeden lønn, og hadde arbeidet med husmannsplassen utenom dette. På plassen dyrket han litt poteter og litt korn, og hadde ei ku og et par griser i fjøset. Om sommeren gikk kua på beite i hovedbølets skog, men om vinteren måtte han kjøpe for, for det var ikke mye å finne på husmannsplassen. Det er ufattelig hvordan han kunne klare seg for han hadde kone og 10-12 unger som alle bodde under samme tak. Den lille hytta var på ca. 35 m² og hadde to rom, ett med peis oppmuret av stein og leire, og ett kammers. Uthuset var svært skrøpelig, med ett rom til kua og grisene, og ett til høy og lav, men det hadde bare tak og ikke vegger.

Det harde slitet på hovedbølet og slitet heime på plassen syntes ikke å være til skade legemlig, selv om husmenn på 40 år så ut som om de var 70. De holdt seg friske og sterke og

opnådde ofte en svært høy levealder. Petter Baltzersen i Eidbråten levde til han var 96 år gammel, og var frisk like til det siste. Han døde i 1926 på Asker Gamlehjem, og det skal være autentisk at han hadde én tann for mye i munnen ved sin død, da han alltid hadde hatt en tvetann – og alle tennene var feilfrie.

Den gode helsa og de fine tennene skyldes sikkert for en stor del et godt og riktig kosthold. De gamle husmennene sleit så mye for maten at de visste hva som var det beste for helsa. Det fortelles at de flere ganger i året måtte gå til husbonden på hovedbølet med kurven for å få litt mat til ungene. Enda lenger tilbake i tiden, muligens under hungersnøden i 1812, er det blitt meg fortalt at husmennene spiste poteter med pek. Det gikk for seg på den måten at man hengte en spekesild i taket over bordet, og så satt hele familien og spiste poteter mens de av og til pekte på silda. På den måten kunne de spare på silda som det var knapt med, mens de spiste poteter som var avlet på plassen.

Da Petter Baltzersen kom på gamlehjemmet i 1910 var han hver sommer hjemme i Eidbråten på ”sommerferie”, og moret seg med å sparke halling i taket. Den sommeren han var 83 år klarte han det fint, men neste sommer nådde han ikke taket og likte det svært dårlig. ”Nå begynner nok’n Petter å bli gammal”, sa han, og var sint på seg selv.

Legemlig var husmennene friske og sterke, men slitet forårsaket en sterk overtro som holdt seg helt opp mot vår egen tid. Denne Petter Baltzersen trodde både på nissen og annet overnaturlig, og han kunne fortelle mange historier om da han sloss med nissen, og hvis tilhørerne ikke trodde på han ble han sint, for selv var han helt overbevist om at det var sant det han fortalte.

I Eidbråten lå det før en stor stein som det ble fortalt var falt ned som en meteor. Denne steinen hadde form som en kjegle, og sagnet forteller at steinen stadig vokste, og at det ved høytider spilte inne i den.

Gamle Petter Baltzersen syntes at han kunne høre denne musikken inne i steinen, og det samme var tilfelle med sønnen, Andreas Pettersen som bodde i Eidbråten fra 1909 – 1924. Men etter at plassen fikk nye eiere ble steinen sprengt vekk og med det forsvant både nisser og spøkelses i Eidbråten.

I tiden før 1900 bodde det en skredder ved navn Lauritsen i Rabakken, men han var ikke husmann under Blakstad. Men i Kodalen bodde det husmenn. Den eldste jeg kjenner til var en mann som ble kalt Hans Jakob Kodalen. Etter han kom Otto Kingel, og så Martin Syversen som hadde stedet til 1909. Kodalen ble drevet på tilsvarende måte som Eidbråten, og ellers var også forholdene svært like for husmannsplassene. Det var den samme fattigdommen og det samme slitet.

1909 var et stort år for de tre husmannsplassene, Eidbråten, Rabakken og Kodalen. Det året sluttet de å være husmannsplasser og ble selvstendige småbruk. Foranledningen til salget av plassene var en deling av Blakstad hovedgård. Generaldirektør Ragnvald Blakstad som ble eier av de tre husmannsplassene solgte dem til en rimelig pris.

Eidbråten, som etter Petter Baltzersen var bebodd av Karl Torply, ble kjøpt av Andreas Pettersen i 1909. Andreas Pettersen var sønn av Petter Baltzersen, og Eidbråten var således hans barndomshjem.

Rabakken ble kjøpt av en svenske som fikk navnet Andreas Rabakken, og Kodalen fikk ny eier ved navn Nils Nilsen Kodalen.

Den nye eieren av Eidbråten, Andreas Pettersen, levde fra 1863 – 1935 og var således 46 år da han ble selveier. Han var gift og hadde flere unger, og arbeidet på Blakstad, men ikke som husmann. Om sommeren arbeidet han på gårdsbruket og om vinteren i skogen. I tillegg til dette dyrket han opp jord i Eidbråten, og drev i de første årene til 1912 med ensidig potet- og korndyrking, og da vesentlig hvete. Det oppdyrkede arealet var nå ca. 8 mål, og han gikk over til bær- og frukt dyrking. Av bær var det særlig bringebær, men også noe jordbær. Bær dyrkingen tok så mye tid at han sluttet å arbeide på Blakstad, og ofret seg helt for Eidbråten. Asker-bringebær ble på den tiden berømt for sin kvalitet og fikk et stort marked. Bæra ble kjørt ned til Blakstad Brygge tidlig på morgenen, og fraktet videre derfra med båt til Christiania. Det var ofte kona på gården som fikk den jobben, og hun kom ikke hjem igjen før seint på kvelden.

Da Pettersen overtok Eidbråten var husene i dårlig stand, og han bygget på våningshuset allerede i 1910, og i årene 1915 -1920 ble også uthuset satt i stand. Videre ble det bygget et hønehus, og Pettersen hadde i noen år ca. 200 høner, men fortjenesten ble for liten så han ga opp hønseriet og ofret seg helt for bær dyrkingen.

Siden Eidbråten lå like ved Gamle Røykenvegen som var sterkt trafikkert i den tiden, var tater og omstreifere svært plagsomme. De var vant til å bli godt mottatt, men etter at Andreas Pettersen kjøpte stedet ville han ikke ha dem der til alle tider. De ble tilsnakket, og som hevn brøt de seg inn i Eidbråten etter et fyllekalas. Det var bare kona og noen av ungene som var hjemme, og de ble svært redde. Men til alt hell fikk Pettersen beskjed, og kom hjem i en fart. Han var så sint at han slo de halvfulle taterne nesten i hjel, og etter den dag har taterplagen vært minimal i Eidbråten.

Denne gangen viste Pettersen seg som en stor slåsskjempe og han var også en svært sterk mann, men det er underlig å legge merke til at han ikke tålte å slakte en gris eller ei høne – det overlot han til kona og ungene.

Etter 1920 ble det solgt et stykke av eiendommen til én av sønnene, Andreas Solberg, som satte opp et hus til seg og sin kone. Og ikke mange år etter, i 1924, ble hele Eidbråten solgt til en forretningsmann fra Christiania. Han het Torgersen og ville fortsette bær dyrkingen, men tidene forandret seg og han solgte igjen etter 2 år. Den nye eieren, Sigurd Bjørnstad, som også var forretningsmann, kjøpte stedet i 1926. Utfallet ble ikke det beste for han heller, og han forpaktet eiendommen bort til min far, Valdemar Kjelsvik. Nå gikk Eidbråten inn i en ny periode, og driften gikk over fra bær dyrking til grønnsak dyrking. Min far leide stedet til 1939 da Bjørnstad overtok driften, men under krigen lå jorda for det meste brakk. Etter krigen, i 1947, skiftet Eidbråten eier igjen. Bjørnstad solgte til min far, som har hatt stedet siden. I de første årene hadde han ei ku og noen høner, men etter hvert ble det bare en hest igjen, og den står den dag i dag på stallen i Eidbråten.

Grønnsak dyrkingen foregikk både på friland og i drivbenker, og det er stadig blitt utvidet og forbedret på alle måter. I 1950 ble øvre delen av eiendommen beplantet med frukttrær, men tidene har skiftet og det lønner seg nå dårlig med frukt. Hovedvekten legges nå på drivbenkene, men selv det er mindre lønnsomt nå enn før.

Både Rabakken og Kodalen har en liknende historie. I Rabakken gikk Anders Rabakken over til bær dyrking som i Eidbråten, og fortsatte til sin død. Enka hadde stedet i noen år, og så ble det solgt til en av Andreas Pettersens sønner, Hartvik Pettersen. Han fortsatte med bær dyrking og har det ennå som bierverv ved siden av rørleggervirksomhet.

Nils Nilsen i Kodalen begynte på tilsvarende måte med ensidig potet- og korn dyrking – og arbeid utenom. Lønningen han hadde på Blakstad var ca. 5 kr. Uka, men han skaffet seg ekstrasfortjeneste om vinteren med iskjøring og isskjæring. I flere vintre hadde han også et treskeverk, og med det tresket han for bønder og småbrukere rundt i bygda. Bær dyrkingen tok til i Kodalen i 1912, og Nils Nilsen var en rekke år bygdas største bær dyrker. Etter at fortjenesten ble bedre bygde han på huset i 1918 og lappet uthuset litt hvert år fremover.

Elektrisk lys kom først i 1919, og for å få lys måtte han selv skaffe tilveie stolper og sette dem opp. Eidbråten og Rabakken fikk lys på samme tid og til samme betingelse. Elektrisiteten ble bare brukt til lys de første årene, så ved komfyren på kjøkkenet fikk stå i mange år ennå. Telefonen var kommet like før det elektriske lyset.

Fram til 1934 ble Kodalen drevet som i Eidbråten, og det ble kjøpt til et stykke på ca. 10 mål av Eid. Dette stykket ble overdratt til en av sønnene, Øyvind Nilsen, som dyrket grønnsaker der, men som siden har solgt mesteparten ut til tomter.

I 1947 overtok Eugen Nilsen Kodalen etter faren, og har drevet som gartner inntil for noen år siden da han ga opp gartner virksomheten og fikk annet arbeid. Kodalen ligger i dag for det meste brakk.

Utviklingen av plassene har gått fra ensidig korn- og potet dyrking og arbeid utenom til bær dyrking i 1912. Videre gikk bær- og frukt dyrkingen over til grønnsak dyrking i 30-årene. Det har holdt seg til det siste, men i dag er det bare i Eidbråten det dyrkes grønnsaker, og det vil ikke ta svært mange år før også denne plassen blir gitt opp – og solgt som tomter.

Kilder: Muntlig meddelelse fra Hartvik Pettersen, Andreas Solberg, Eugen Nilsen og Valdemar Kjelsvik.

Sigurd Engelstad: Blakstad i Asker